

Posudok na habilitačnú prácu

Autor: Mgr. Miroslav Palárik, PhD.

Názov práce: **V priesečníkoch vízií a reality. K premenám divadelníctva na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 (na príklade situácie v meste Nitra). Habilitačná práca.** Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2021, 138 s.

Oponent: Doc. Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.

Oblasť živého umenia, založené na bezprostrednom kontakte diváka s umelcom, má výrazný vplyv na formovanie estetických kritérií a kultivovaní verejnosti. Moderné divadelníctvo už od svojich počiatkov malo zároveň nezanedbateľný dosah na rozvíjanie národného povedomia. Hoci počiatky slovenského divadelníctva majú vyše 180-ročnú tradíciu, jeho profesionalizácia a výraznejšie rozvíjanie je spojené až s obdobím po vzniku Československa, po založení Slovenského národného divadla v Bratislave. Zakladanie ďalších profesionálnych scén nasledovalo len veľmi pozvoľne. Aj keď by sa mohlo zdať, že táto problematika je podrobne spracovaná zo strany odborníkov zo strany divadelníctva či teatrológie, Miroslav Palárik ako profesionálny historik sa na túto problematiku pozerá z iného uhla a dopĺňa viacero doteraz nespracovaných oblastí. Celoslovenský kontext komparuje so situáciou v meste Nitra, kde pôsobila ďalšia profesionálna divadelná scéna. Časovo sa autor zameriava na obdobie od autonómie Slovenska v roku 1938 po zánik prvej Slovenskej republiky v roku 1945 a obnovenie Československa. Je to relatívne krátke časové obdobie, avšak bohaté na historické udalosti.

V tejto problematike nie je M. Palárik žiaden nováčik, uvedenej problematike sa venuje dlhodobo a systematicky, čoho výsledkom je aj viacero odborných štúdií. Autor si pri písaní práce preštudoval všetku relevantnú literatúru, ktorá bola publikovaná k danej problematike, dobové publikácie z 30. a 40. rokov 20. storočia, dobovú odbornú tlač i celoštátne a regionálne periodiká, ktoré reflektovali a recenzovali oblasť divadelníctva. Z archívnych fondov si autor preštudoval v Slovenskom národnom archíve fond Ministerstvo vnútra a v Štátnom archíve v Nitre fond Okresný úrad v Nitre a Župa Nitrianska III. Chcel by

som sa informovať, či sa relevantné materiály k danej problematike nenachádzajú aj vo fonde Ministerstvo školstva a národnej osvety uloženom v SNA.

Súčasťou práce je rozsiahla príloha. Obsahuje tabuľky so zoznamami, ktoré v tabuľkách č. 1 až 9 približujú premiérové predstavenia v SND v Bratislave za sezóny 1936/1937 – 1944/1945, v tabuľkách č. 10 – 18 zasa premiéry a jednotlivé činoherné a spevoherné predstavenia za roky 1941 až 1945 pripravované Slovenským ľudovým divadlom v Nitre. Informácia za SND, od akých autorov, resp. od príslušníkov ktorých národov pochádzajú premiéry sú iste zaujímavé, chýba mi však napríklad informácia, koľko z nich sa do sezóny 1938/1939 hralo v slovenskom a koľko v českom jazyku.

Samotná práca je rozdelená do troch kapitol. Prvá, rozsahom najkratšia kapitola (13 – 21), tvorí úvodný vstup do uvedenej problematiky a približuje dejiny divadelníctva na území Slovenska po vzniku Československa s prihliadnutím na založenie SND a divadelníctvo na území mesta Nitry v medzivojnovom období do autonómie Slovenska. Ako uvádza autor, *„obyvatelia Slovenska neboli po roku 1918 na pôsobenie profesionálneho divadla pripravení“* (s. 14). Na Slovensku však v medzivojnovom období pôsobila vrstva, ktorá ovládala slovenčinu a zároveň bola v oblasti divadelníctva esteticky kultivovaná nemeckými a maďarskými profesionálnymi divadelnými scénami pred rokom 1918. Či teda z ich strany nebola návšteva slovenského divadelného predstavenia len akousi „povinnou jazdou“ byť vidieť na verejnosti, ale po umelecko-estetickej stránke uprednostňovali neslovenské scény, ktoré dosahovali vyššiu kvalitu. Na druhej strane vzrastajúca umelecká kvalita a náročnosť slovenských scén zasa odľakavala „priemerného diváka“ a aj postupne sa zvyšujúci počet slovenskej inteligencie od 20. rokov nedokázal zaplniť sály, resp. zabezpečiť dostatok repríz, aby dané podujatie bolo pre súbor ekonomicky rentabilné. Ako autor upozorňuje v ďalšej kapitole: *„Divadlo bolo totiž i o nobilese, o znalosti etikety, a tie boli väčšine obyvateľstva cudzie.“* (s. 37) Názor na divadelné pomery v Nitre v medzivojnovom období by sme pravdepodobne mohli nájsť v korešpondencii a rukopisnom denníku spisovateľa Janka Jesenského, v rokoch 1923 – 1928 nitrianskeho župana, známeho svojimi brisknými hodnoteniami, ktorý sa aj z titulu svojej funkcie určite zúčastnil na viacerých divadelných podujatiach.

V 2. kapitole (22 – 64) autor o. i. sleduje mocenské zásahy vládnej moci do oblasti divadelníctva po októbri 1938 a prevzatí moci HSLS na Slovensku. Podrobne popisuje, ako si režim aj v kontexte vnútro- a zahraničnopolitickej situácie upevňoval pozíciu aj prostredníctvom divadelníctva. Poukazuje na personálne stratégie zo strany nadriadených inštitúcií pri obsadzovaní jednotlivých pozícií, autorov hier a tematické zameranie, vykresľuje

i konkrétne postoje divadelníkov usilujúcich sa o kariérny postup. Na druhej strane autor poukazuje na bipolaritu, dvojtvárnosť vtedajších politickej reprezentácie k predstaviteľom umenia, konkrétne k autorom divadelných hier a ich uvádzaní na divadelných doskách: na jednej strane príkaz na stiahnutie hier po premiére (Július Barč-Ivan – hra Mastný hrniec v SND, ale jej možné uvádzanie na iných scénach; divadelná hra Petra Zvona Tanec nad plačom), na druhej strane súhlas s uvedením hry ľavicovo orientovaného a davistu Jána Poničana (s. 43-44).

Pochopiteľne, že viaceré problémy sú v práci len naznačené, respektíve v práci je uvedený odkaz na ďalšiu literatúru, kde sa tejto problematike venuje väčšia pozornosť. Spomeňme aspoň problém uvádzania hier Jozefa Gregora Tajovského a jeho odopretá oficiálna rozlúčka na pôde SND po jeho úmrtí v máji 1940 pre jeho „čechoslovakistické“ zmýšľanie, či, čiastočne načrtnutý, problém s inštalovaním operiet na divadelných doskách od Gejzu Dusíka. Detailnejšie priblíženie by bolo možné spracovať v osobitných štúdiách či ako samostatné kapitoly.

V 3. kapitole (s. 65 – 98) sa autor podrobne venuje oblasti divadelníctva v Nitre v sledovanom období rokov 1938 – 1945, osobitne Slovenskému ľudovému divadlu Fraňa Devinského, ktoré malo dominantnú zásluhu na rozvoji divadelníctva nielen v Nitre a okolí, ale v podstate na celom území vtedajšieho Slovenska, keďže divadlo vystupovalo od Skalice a Holíča po Humenné a Michalovce a od Čadce po Trnavu a nahrádzalo tak chýbajúce profesionálne divadelné scény v iných slovenských regiónoch. Ako môžeme vidieť z predložených tabuliek, v sezóne 1944/1945 sa predstavenia obmedzili kvôli vojensko-politickej situácii na Nitru, resp. blízke okolie (Trnava, Hlohovec).

V tejto súvislosti je zaujímavé, že divadlo nemalo žiadne vystúpenie v hlavnom meste. Predpokladám, že sa tak stalo nie pre nezáujem Bratislavčanov o druhé divadelné súbory, ale z iných príčin. V tejto súvislosti by ma tiež zaujímalo, či zo strany SĽD nebola snaha navštevovať aj (aspoň) prihraničné obce a mestá na území Maďarska, resp. či v tom období prebiehala výmena divadelných scén medzi Slovenskom a Maďarskom.

Autor mohol väčšiu pozornosť venovať aj vývoju počtu obyvateľov, etnickým a sociálnym zmenám v Nitre od vzniku Československa do polovice 40. rokov, čo takisto malo vplyv na oblasť kultúry, vrátane divadelníctva. Napríklad aj ako sa protizidovské zákony odrazili v postavení kultúry pre maďarsky hovoriace obyvateľstvo Nitry. Aj keď to na viacerých miestach autor naznačuje, podrobnejšie mohol uviesť, či nízky počet repríz súvisel s politickým tlakom, alebo pre nezáujem verejnosti o predstavenie. Zaujalo ma, že niektoré predstavenia (napr. Morhisti, s. 135) divadlo odohralo len mimo materskej scény.

K preloženej práci mám niekoľko menších pripomienok.

Väčšiu pozornosť mohol autor venovať záverečnej korektúre textu. Keďže základ textu tvorí súbor autorových štúdií, na niektorých miestach autor viackrát duplikuje už v predchádzajúcich častiach niektoré informácie, ako napríklad:

„...Od roku 1941, keď Fraňo Devinský so súborom začali pôsobiť v meste, ...“ (s. 88)

„...Nitrania vďaka Slovenskému ľudovému divadlu, ktoré v meste začalo pôsobiť od roku 1941...“ (s. 96)

alebo

„...v priestoroch Hlinkovho domu (bývalá Sokolovňa, dnes Staré divadlo Karola Spišáka)...“ (s. 73)

„...budovu bývalej Sokolovne (dnešné Staré divadlo Karola Spišáka)...“ (s. 98)

Podobne väčšiu pozornosť mohol autor venovať písaniu mien autorov odborných textov, napríklad:

- Kanúch, Martin (s. 1, pozn. 1, potom na s. 112) – správne Kaňuch, Martin,

- Podmanková, Dagmar (s. 9, pozn. č. 5, s. 10, pozn. č. 8) – správne Podmaková, Dagmar (napr. na s. 15, pozn. č. 20, s. 110, s. 115 – 116).

Uvedené pripomienky neznižujú kvalitu práce, skôr upozorňujú, na čo by sa mal autor sústrediť, ak sa rozhodne vydať text tlačou.

Na záver môžem konštatovať, že predložený text habilitačnej práce svojou komplexnosťou poskytnutých informácií, úrovňou spracovania a vedeckým prínosom naplňa požiadavky kladené na tento typ práce. Predloženú habilitačnú prácu Mgr. Miroslava Palárika, PhD. preto **odporúčam na obhajobu** a navrhujem, aby bol autorovi po jej úspešnej obhajobe udelený vedecko-pedagogický titul „docent“ v odbore História – slovenské dejiny.

V Bratislave 5. 8. 2021

Doc. Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.